

PEDAGOGY

Процедурна інтеграція методологічних підходів у розробці системи професійної підготовки майбутніх учителів

С. Б. Бєляєв

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту освіти, Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Corresponding author. E-mail: Belyaev_12@rambler.ru

Paper received 27.03.19; Revised 06.04.19; Accepted for publication 10.04.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-196VII78-01>

Анотація. У статті аналізується проблема створення системи професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій. Здійснено аналіз переваг і можливостей системного, компетентнісного і технологічного підходів у розробці системи професійної підготовки. Визначено структуру системи професійної підготовки. Обґрунтовано доцільність здійснення процедурної інтеграції положень системного, компетентнісного і технологічного підходів у створенні системи професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій.

Ключові слова: система професійної підготовки, компетентнісний підхід, системний підхід, технологічний підхід, процедурна інтеграція, професійна підготовка до розробки і використання педагогічних технологій.

Вступ. У розробці системи професійної підготовки майбутніх учителів визначення методологічної основи виступає одним із провідних чинників забезпечення ефективності освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти. Об'єктивні зміни у характері професійної педагогічної діяльності, вимогах до вибору методів і засобів виконання професійних педагогічних функцій з посиленням долі сучасних педагогічних технологій, необхідність забезпечення налаштування випускника на пошуково-творчу діяльність обумовлює наукові розробки системи фахової підготовки майбутніх учителів у відповідності до сучасних характеристик. «Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» [2] визначає серед пріоритетних завдань модернізацію форм, методів і технологій організації освітнього процесу, що вказує на доцільність перегляду методологічних підходів до організації системи фахової підготовки, оскільки саме вони визначають базові характеристики прогнозованих знань, умінь, професійно важливих якостей випускника закладу вищої освіти.

Короткий огляд публікацій з теми. Вибір методологічних підходів до організації освітнього процесу визначається рівнем розвитку науки. Упродовж другої половини ХХ століття було послідовно реалізовано семантико-типологічний, блочно-модульний, змістовно-компонентний, політехнічний, особистісний та компетентнісний підходи до організації системи професійної підготовки. Одночасно із технологізацією освітнього процесу виникли додаткові вимоги забезпечення саморегуляції професійної діяльності [8], які мають спиратись на систему профільних дидактико-технологічних знань.

Акцентування уваги на формуванні системи знань і вмінь з новими характеристиками співвідноситься із загальними питаннями розв'язання проблеми формування особистості вчителя, що викладені в роботах С. Архангельського, С. Гончарека, В. Гриньової, І. Зязюна, М. Євтуха, Н. Нічкало, О. Пехоти, В. Сласьоніна і розкривають зміст представленої проблематики у межах цілісного підходу до організації

підготовки у педагогічному закладі вищої освіти. Визнання цілісності освітнього процесу у наукових доробках представлено в системному (В. Беспалько, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, М. Поташнік); функціональному (В. Загвязинський, В. Лазарев); кібернетичному (Р. Касімов, Л. Ланда, В. Черепанов, Ю. Чернова); особистісно-діяльнісному (І. Зимня, В. Ломов, В. Шадріков, Т. Шамова); ситуаційному (М. Кухарев, В. Решетько, Г. Савельєв); рефлексивному (Г. Бєляєв, Б. Вульф, Т. Давиденко, А. Найн, М. Сайгушев); ціннісному (І. Богачек, Н. Ткачова, Є. Ямбург); синергетичному (С. Капіца, Т. Каплуновіч, Є. Князева, С. Курдюмов, Г. Малинецький, О. Субетто), компетентнісному (В. Байденко, Н. Бібік, Л. Ващенко, В. Краєвський, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева) підходах.

Аналіз сучасних досліджень питань реформування змісту професійної педагогічної підготовки [3, 4] свідчить про існування суперечності між необхідністю пошуку шляхів реформування змісту професійної педагогічної підготовки у закладі вищої освіти виходячи із конкретизованих завдань педагогічної діяльності використовувати педагогічні технології і відсутністю ґрунтовних досліджень питання створення системи професійної педагогічної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування процедурної інтеграції компетентнісного, системного і технологічного підходів у розробці системи професійної підготовки майбутніх учителів.

Матеріали та методи. Матеріали: науково-методична, педагогічна література. Методи дослідження – порівняльний аналіз наукових підходів, вивчення передового педагогічного досвіду організації професійної підготовки, узагальнення внесків методологічних підходів у розробці цілісної системи фахової підготовки.

Результати дослідження та їх обговорення. Система професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти має відповідати ознакам складної відкритої

системи і забезпечувати можливості неперервної адаптації до зовнішніх змінюваних вимог, що об'єднуються у набори характеристик запланованих результатів. Складний комплекс вимог до перебігу і результатів фахової підготовки в умовах закладу вищої освіти частково забезпечується у межах різних сучасних підходів, але жоден не може розглядатись у якості провідного. У ході дослідження було з'ясовано безперечні переваги системного, компетентнісного і технологічного підходів у створенні системи професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій.

З позиції системного підходу визнання цілісності освітнього процесу забезпечує позицію розглядати його у якості здатної до самоорганізації системи, яка є гнучкою у виборі організаційних форм, засобів, методів і потребує спеціального управління. Використання системного підходу дозволяє виділити в системі фахової підготовки структурні елементи, ефективність взаємодії яких обумовлює досягнення окресленого на етапі постановки проблеми результату. Основою для визначення системних компонентів професійної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій виступають цілі, зміст, форми, методи і засоби організації навчання. Зазначена структура є уніфікованим і зручним інструментом опису функціонування педагогічної системи, що дає можливість пояснювати існуючі результати коригувальних впливів на неї та прогнозувати перспективні можливості змінювати характеристики результатів функціонування педагогічної системи.

У межах системного підходу цілі професійної підготовки утворюються на підставі аналізу зовнішніх вимог до якості підготовки фахівця і стають підставою для конкретизації змісту фахової підготовки. Разом цілі і зміст підготовки фахівця описують «задачу», яка має вирішуватись із допомогою адекватної педагогічної технології, що об'єднує зазначені компоненти в єдину динамічну систему взаємообумовлених складових. У вирішенні завдання розробки системи професійної підготовки майбутніх учителів, серед характеристик результатів якої є формування умінь розробляти і використовувати педагогічні технології, цілі професійної педагогічної підготовки виступають компонентом цілісної системи і є джерелом коригувальних впливів на зміст освіти у зв'язку із наявністю взаємозв'язків та взаємозалежностей між сформульованими у межах освітньої програми цілями фахової підготовки суспільними вимогами до якості підготовки випускника.

Описана у межах системного підходу взаємодія компонентів педагогічної системи ґрунтується на діагностуванні наявного рівня знань суб'єкта освітнього процесу і конкретизації на цій основі змісту фахової підготовки. На практиці цей підхід мав результатом розробку теорії оптимізації освітнього процесу (роботи Ю. Бабанського, М. Данилова, М. Махмутова, М. Поташніка, Н. Талізної), що не забезпечило відповідності результатів сучасним вимогам до якості підготовки випускника. Ключовими недоліками системного підходу виявлено відсутність наукового обґрунтування вибору методів суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що обумовило перехід до вико-

ристання положень компетентнісного підходу в освіті із закладеними в його межах тенденціями забезпечення особистісно-орієнтованого характеру освітнього процесу, накопичення суб'єктом досвіду вирішення ключових завдань, самостійного пошуку нових технологій, підходів, прийомів вирішення самостійно виявлених проблем за умов цілісного сприйняття освітнього процесу, рефлексії та самоконтролю.

З позиції компетентнісного підходу, різні аспекти використання якого в організації фахової підготовки представлено в роботах В. Баркасі, Н. Бібік, М. Васильєвої, Л. Ващенко, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, М. Левківського, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєвої, забезпечується конкретизація цілей і змісту професійної підготовки, вибір методів і засобів виходячи із розуміння теоретичної і практичної складових змісту професійної підготовки майбутнього вчителя до розробки і використання педагогічних технологій. Одночасно із цим слід констатувати, що можливості компетентнісного підходу обмежені вибором методів навчання на основі характеристик прогнозованих результатів і не забезпечують формування алгоритмів реалізації змісту фахової підготовки.

Технологічний підхід забезпечує реалізацію системи професійної підготовки як сукупності послідовних етапів технологічних рішень забезпечення визначених цілей шляхом вибору оптимальних форм реалізації змісту професійної підготовки, забезпечення зворотного зв'язку з метою корекції методів і засобів фахової підготовки. Недоліком технологічного підходу визначаємо відсутність можливостей самостійного визначення цілей і змісту фахової підготовки на підставі аналізу зовнішніх вимог до функціонування системи професійної підготовки.

Переваги системного, компетентнісного і технологічного підходів у створенні системи професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій дають підстави для здійснення їх «процедурної інтеграції» – нового підходу, суть якого полягає в оптимальному використанні різних підходів у вирішенні поставленого завдання із забезпеченням наступності отриманих результатів [9]. Процедурна інтеграція забезпечує компенсацію слабких боків одного підходу перевагами іншого і забезпечує якісно кращі результати у порівнянні з традиційним дотриманням вимог обраних підходів окремо.

Процедурна інтеграція системного і компетентнісного підходів дає можливість деталізувати мету професійної підготовки із допомогою наборів необхідних компетентностей (знань, умінь, професійно важливих якостей), що відповідають логіці послідовного накопичення необхідних і достатніх знань, умінь, налаштованості на розробку і впровадження освітніх технологій. Представлені у такий спосіб ланцюги компетентностей забезпечують послідовну декомпозицію узагальнених цілей відкриваючи можливості для конкретизації цілей окремих змістових модулів, тем, занять. Завдяки процедурній інтеграції компетентнісного підходу комплекс цілей професійної підготовки до розробки і використання освітніх технологій розширюється шляхом уточнення системи професійно

важливих якостей, які дають загальну характеристику спрямованості на підвищення професійного рівня, на самоосвіту упродовж життя, на освоєння нових педагогічних технологій, на розробку власних технологічних рішень для розв'язання педагогічних функцій і задач.

Зміст освіти по-відношенню до цілей виступає деталізованим їх наповненням, а тому його формування відбувається наступним кроком після конкретизації освітніх цілей. Положення системного і технологічного підходів визначають студента ключовим елементом педагогічної системи. Розширення чи інше коригування змісту освіти здійснюється на підставі результатів діагностики початкового рівня знань, умінь, навичок суб'єкта, його налаштування на активне освоєння змісту фахової підготовки. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій послідовно виділяється шляхом декомпозиції змісту фахової підготовки із допомогою системи оперативних цілей, що підпорядковані етапному і глобальному рівням діагностичного визначення мети професійної підготовки (В. Беспалько, [1]) і описані категоріями базових компетентностей.

У межах системного підходу цілі, зміст, форми, методи і засоби професійної підготовки утворюють множину можливих комбінацій «форма-метод-засіб», відбір яких не забезпечується у межах системного і компетентнісного підходів. Результативність окремих варіантів отримує пояснення з позиції взаємозв'язків і взаємовпливу компонентів системи, а вирішення проблеми розробки алгоритмів реалізації деталізованих цілей і змісту забезпечується засобами технологічного підходу, у межах якого створюються «послідовні технологічні схеми виконання педагогічних процедур, які описуються із допомогою адекватних методів у відповідності до конкретизованих у концептуальних основах принципів, що характеризують процесуальний і результативний аспекти педагогічної технології» [7, с. 26-36]. У зв'язку із цим, процедурна інтеграція системного, компетентнісного і технологічного підходів забезпечує проектування освітнього процесу за обраними формами з орієнтацією на конструювання алгоритмів досягнення конкретизованих цілей на основі критеріїв об'єктивного контролю.

Уточнені засобами системного підходу узагальнені цілі і зміст фахової підготовки репрезентуються у спектрі компетентностей ($\sum \mathbf{Kn}, \mathbf{i}$), що виступає основою для підбору у межах технологічного підходу оптимальних комбінацій «форма-метод-засіб». У такий спосіб окрема мета фахової підготовки отримує персоніфікований алгоритм формування відповідних компетентностей, а кількість алгоритмів реалізації цілей і змісту фахової підготовки знаходиться у прямій залежності від спектру компетентностей ($\sum \mathbf{D n}, \mathbf{i} = \sum \mathbf{f}(\mathbf{Kn}, \mathbf{i})$). Сукупність необхідних і обумовлених завданнями професійної підготовки алгоритмів забезпечує комплексний результат, що описується комплексом методичних прийомів виконання системи професійних функцій та задач із заданими показниками ($\mathbf{M} = \sum \mathbf{D n}, \mathbf{i}$).

Вибір форми організації навчання передбачає використання традиційної лекційно-семінарської систе-

ми із притаманним їй домінуванням спрямованості на комплексне ознайомлення з інформацією шляхом навантаження усіх каналів сприйняття із наступним опрацюванням та відтворенням. Відтак, розробка системи професійної підготовки враховує окреслені дидактичні процеси та створює потенційні можливості удосконалення (модернізації) традиційної системи фахової підготовки по лінії посилення критичного опрацювання інформації та збільшення ролі самостійності під час вивчення окремих тем, змістовних модулів тощо.

Процедурна інтеграція положень системного підходу дозволяє скористатись сучасною теорією управління ефективністю функціонування складними системами. Описаний у положеннях Міждержавного стандарту системи менеджменту якості «Вимоги (ISO 9001:2008, IDT) Quality management systems. Requirements ГОСТ ISO 9001:2011» щодо забезпечення ефективності функціонування системи використання «процесний підхід» [5] спрямовано на забезпечення високої якості функціонування системи. Для педагогічної системи його використання забезпечуватиме безперервність управління якістю одночасно із виконанням суб'єктом функцій контролю та оцінки наявного стану професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, його відповідності сучасним реаліям. Делегування частини функцій зовнішнього управління елементам системи призводить до налагодження внутрішнього зворотного зв'язку і самоуправління. Виконання зазначених функцій можливе за умов забезпечення високого рівня самостійності суб'єкта у процесі професійної підготовки, а також у процесі контролю за якістю отриманих у ході навчальної діяльності результатів у категоріях сформованості теоретичної і практичної складових, професійно важливих якостей тощо.

Разом процедурна інтеграція компетентнісного, системного і технологічного підходів забезпечує формування технологічної схеми реалізації системи професійної підготовки, яка набуває ознак педагогічної технології із забезпеченням стабільних показників. Взаємна обумовленість цілей, змісту, форм, методів і засобів професійної підготовки створює необхідне і достатнє освітнє середовище для формування окреслених у межах змісту професійної підготовки системи фахових знань, умінь, професійно важливих якостей. Критерії системності, цілісності, науковості, концептуальності, структурованості, алгоритмічності, варіативності і гнучкості, процесуальності, керованості, діагностичності, ефективності, оптимальності, відтворюваності [6, с. 32-35] забезпечують алгоритмічний характер вибору методів і засобів за визначеними формами організації професійної підготовки.

Висновки. Створення системи професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій ґрунтується на процедурній інтеграції положень системного підходу, що забезпечує оптимальну взаємодію елементів педагогічної системи, які виступають її підсистемами із властивими їм механізмами самоуправління і самоконтролю. Процедурна інтеграція вимог компетентнісного підходу до визначення характеристик навчальної діяльності і прогнозованих результатів фахової підготовки

забезпечує уточнення методів організації освітнього процесу, які виступають складовими системи професійної підготовки і регулюються у відповідності до закономірностей функціонування цілісних систем. Процедурна інтеграція технологічного підходу забезпечує формування технологічних алгоритмів реаліза-

ції цілей і змісту фахової підготовки шляхом добору оптимальних комбінацій «метод-форма-засіб», що забезпечує відповідність системи професійної підготовки критеріям концептуальності, системності, керованості, ефективності і відтворюваності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем. (Проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1977. – 304 с.
2. Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/ Дата звернення: 28.02.2019
3. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8387/1/Антонова%20Професійна%20підготовка.pdf> Дата звернення: 26.03.2019
4. Лісіна Л.О. Теоретичні та методичні засади підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій у процесі післядипломної педагогічної освіти : автореферат дис. ... доктор пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти. – К., 2012. – 39 с.
5. Межгосударственный стандарт системы менеджмента качества. Требования (ISO 9001:2008, IDT) Quality management systems. Requirements ГОСТ ISO 9001:2011 URL: http://www.testexpert.ru/uploadedfiles/File/GOST_ISO_9001-2011_RUS.pdf Дата звернення: 26.03.2019
6. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»)
7. Технологии обучения студентов в ВУЗе: Учебное пособие для студентов магистратуры. / Под ред. Г. П. Синицыной. – Омск, 2002. – 179 с.
8. Чайка В.М. Дидактико-технологічні знання і вміння в системі підготовки вчителя до здійснення саморегуляції педагогічної діяльності. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7710/97/> Дата звернення: 26.03.2019
9. Morgan D. Integrating qualitative and quantitative methods: A Pragmatic approach. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 2013. – 288 p.

REFERENCES

1. Bepalko V.P. Fundamentals of the Theory of Pedagogical Systems. (Problems and methods of psychological and pedagogical support of technical training systems. - Voronezh: University of Voronezh Publishing, 1977. - 304 p.
2. Sectoral concept of the development of continuous pedagogical education. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
3. Dubasenyuk O. A. Professional training of the future teacher for pedagogical activity: Monograph. - Zhytomyr: Zhytomyr. state ped Unt., 2003. - 193 p. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8387/1/Антонова%20Професійна%20підготовка.pdf>
4. Lisina L.O. Theoretical and methodical principles of teacher training for the design of educational technologies in the process of postgraduate pedagogical education: abstract of dissertation. ... the doctor of ped. Sciences: 13.00.04 - theory and methodology of vocational education. - K., 2012. - 39 p.
5. Interstate standard of quality management system. Requirements (ISO 9001: 2008, IDT) Quality management systems. Requirements GOST ISO 9001: 2011 URL: http://www.testexpert.ru/uploadedfiles/File/GOST_ISO_9001-2011_RUS.pdf
6. Selevko G. K. Pedagogical technologies on the basis of information and communication facilities. - Moscow: Research Institute of School Technologies, 2005. - 208 p. (Series "Encyclopedia of Educational Technologies")
7. Technologies of Student Education in Higher Education: A Manual for Master's Degree Students. / Ed. G.P. Sinitsyna. - Omsk, 2002.
8. Chayka V.M. Didactic-technological knowledge and skills in the system of teacher training for the self-regulation of pedagogical activity. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7710/97/>

Procedural integration of methodological approaches to the development of the future teacher training system

S. B. Belyaev

Abstract. The problem of creating a system for the training of future teachers for the development and use of pedagogical techniques is analyzed in the article. The analysis of the advantages and opportunities of system, competence and technological approaches to the development of the system of vocational training is carried out. The structure of the system of vocational training is defined. The substantiation of the necessity of procedural integration of systemic, competence and technological approaches in the creation of a system of vocational training of future teachers for the development and use of pedagogical technologies has been substantiated.

Keywords: *system of professional training, competence approach, system approach, technological approach, procedural integration, professional preparation for development and use of pedagogical technologies.*